

ԹԱՆԳԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՐԿԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂ ՄԻԱՎՈՐ

Խաչատոր Կորելյան

Ցեղասպանության հանցագործությանը նվիրված թանգարանների հիմնական նպատակներից են ցեղասպանության հիշողության պահպանումը և փոխանցումը նոր սերունդներին՝ վերջիններիս կրթելու և իրազեկելու միջոցով¹: Այս հաստատությունների բոլոր հիմնական բաղկացուցիչ մասերը՝ մշտական ցուցադրությունը, ժամանակավոր ցուցադրությունները, վերկայքը, աշակերտների, ուսանողների և մեծահասակների համար նախատեսված ուսումնական ծրագրերը, ինչպես նաև արխիվները և գրադարանները, գործիքներ են կրթադաստիարակչական առարելությունն իրագործելու համար²: Սակայն վերոնշյալներից ամենաարդյունավետ և միաժամանակ լայն շրջանակներ ընդգրկող միջոց կարելի է համարել թանգարանային ցուցադրությունը: Վերջինս թանգարանային հաղորդակցության հիմքն է, որի շնորհիվ ապահովվում է մշակութային և գիտական արժեքներին մարդու անմիջական շիման հնարավորությունը³: Միաժամանակ թանգարանային ամբողջ գործունեությունը կառուցվում է թանգարանային առարկայի հիման վրա⁴: Այն հավաքածուների, ֆոնդների առանցքային միավորն է, որի վրա կառուցված են դասակարգման, հաշվառման, պահպանման և ցուցադրության հիմնական գործառույթները⁵:

Հողվածում կփորձենք ներկայացնել թանգարանային առարկայի հասկանիշները, դիտարկել, թե ինչպես է այն ներկայացնում ցեղասպանության պատմությունը, ինչպիսի տպավորություն է գործում այցելուների վրա և ինչ չափով է այն վերականգնում ազգի հիշողությունը: Վերոնշյալ դիտարկումներն արված են Հայոց ցեղասպանությանը և Հրեից հոլոքոստին նվիրված թանգարանների⁶ մշտական ցուցադրությունների օրինակով:

Թանգարանային առարկայի հատկանիշները

Առաջին անգամ «թանգարանային առարկա» հասկացությունը շրջանառության մեջ է դրվել 1930-ականներին Ն. Դրուժինինի⁷, Ն. Ֆենորովի և Ֆ. Շմիտի կողմից⁸, սակայն տեսականորեն այս հասկացությունը մշակվել է միայն մի քանի տասնամյակ անց⁹: XX

¹ Տին, օրինակ, Berenbaum M., *The World Must Know: The History of the Holocaust as Told in the United States Holocaust Memorial Museum*, Washington: United States Holocaust Memorial Museum, 2006, p. xvi; Harel D., *Facts and Fewlings: Dilemmas in Designing the Yad Vashem Holocaust History Museum*, Jerusalem: Yad Vashem, 2010, pp. 10-11; Williams P., *Memorial Museum: The Global Rush to Commemorate Atrocities*, Oxford, New York: Berg, 2007, p. 21: Մարտիրյան Հ., *Միայնալ Նահանգների Հոլոքոստի մենորիալ թանգարանը Ամերիկան արժեքների համատեքսում*. – http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=792&sphrase_id=2531; <http://genocide-museum.am/arm/director.php>; <http://www.yadvashem.org/yv/en/about/index.as>; <http://www.ushmm.org/information/about-the-museum>:

² Տին Berenbaum M., նշվ. աշխ., էջ xvi:

³ *Российская музейная энциклопедия*, Ред. коллег: Янин В. и др., т. 2, М.: Прогресс, 2001, с. 355.

⁴ Պողոսյան Գ., *Թանգարանը մշակութային հաղորդակցության միջավայր*, Երևան: Հեղինակային հրատարակություն, 2008, էջ 98:

⁵ *Основы музееведения*, Отв. редактор Шулепова Э., М.: Едиториал УРПСС, 2005, с. 42.

⁶ Ուսումնակայրվել են Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինսիտուտի (այսուհետ՝ ՀՅԹԻ), Միայնալ Նահանգների Հոլոքոստի հուշային թանգարանի (այսուհետ՝ ՄՆՀՀԹ), Յաղ Վաշեմի (Հոլոքոստի նահատակների և հերոսների [մասնին] հիշողության [ապահովման] իրավասության) մշտական ցուցադրությունները:

⁷ յօրենեա Տ., *Музееоведение*, М.: Академический Проект, 2006, с. 322.

⁸ *Основы музееведения*, էջ 39.

⁹ յօրենեա Տ., նշվ. աշխ., էջ 322-323: *Основы музееведения*, էջ 39-40.

դարի վերջին և հատկապես XXI դարի սկզբին թանգարանագիտության մեջ փոխվել են «թանգարանային առարկա» հասկացության բնորոշումը և վերջինիս ընկալումը¹⁰: Ներկայումս առավել տարածված է խորհրդային անվանի թանգարանագետ Ա. Ռազգոնի հետևյալ սահմանումը. «Թանգարանային առարկան իրականությունից առանձնացված, հավաքածովի մեջ ընդգրկված և երկարատև պահպանվելու ընդունակ թանգարանային նշանակության իր է, որը հասարակական կամ բնագիտական տեղեկատվության, գիտելիքի և զգացմունքի ստույգ աղբյուր է, պատմամշակութային արժեք, ազգային ժառանգության մաս»¹¹: Հայտնի թանգարանագետ Ի. Մարտինիկի տեսակետի համաձայն՝ թանգարանային առարկան որոշակի իրականության վավերագիր է, վկայություն, ինքնության հիմք, մարդկային հմտության արդյունք, որը խնացության կամ ճանաչողության հիմքում դրված տեղեկատվության մի մասն է¹²: Մեկ այլ սահմանումով թանգարանային առարկան «հավաքածուների մեջ ընդգրկված պատմամշակութային կամ բնության օբյեկտ է, որն ունի թանգարանային արժեք և բազմարուվանդակ պատմական գիտելիքի ու զգացմունքային ներգործության աղբյուր է»¹³:

Գործնական ոլորտի պահանջնունքներին առավել համապատասխանում է թանգարանագիտության առարկայական մոտեցումը, ըստ որի՝ իրերի թանգարանայնությունը կապվում է դրանց որոշակի որակական հատկանիշների¹⁴ հետ: *Տեղեկատվական* (սիֆորմատիվներ), արտահայտչական (էքսպրեսսիվներ), գրավչական¹⁵ (ատտրակտիվներ), ներկայացուցչական (ռեպրեզենտատիվներ), զուգադրման (ասոցիատիվներ) որակների¹⁶ շնորհիվ է թանգարանային նշանակության օբյեկտը հասող գիտեկան գործունեության արդյունքում ընդգրկվում թանգարանային միջավայրում¹⁷:

Տեղեկատվական որակը թանգարանային առարկայի՝ որևէ գործընթացի, պատմության կամ անհատի մասին աղբյուր լինելու հնարավորությունն է: Թանգարանային առարկայի տեղեկատվական ներուժը բաղկացած է երեք առանձին բաղադրամասերից՝ առարկայի արտաքին բնորոշչներից (չափը, քաշը, գույնը, նյութը և այլն), տեղեկատվություններից, որն իր վրա կրում է նյութը (տեքստ, սեպագրեր, պատկերներ, նշաններ և այլն) և վերջապես այդ առարկայի ծագման պատմությունից¹⁸:

¹⁰ *Основы музееведения*, էջ 41.

¹¹ Պողոսյան Դ., Աշվ. աշխ., էջ 98:

¹² Նոյն տեղում:

¹³ *Основы музееведения*, էջ 65.

¹⁴ Հարկ ենք համարում նշել, որ հայ իրականության մեջ թանգարանագիտական բառեզրերի մասնագիտական բառարանի բացակայությունը լուրջ բացըռողում է, և շատ դեպքերում յուրաքանչյուր ուսումնասիրող ստիպված է ներկայացնել իր սեփական բարգմանությունը:

¹⁵ Մեր կարծիքով ավելի ճիշտ է կիրառել «գրավչական որակ» բառեզրը, այլ ոչ «ձգողական որակ», որն առաջարկվում է Դ. Պողոսյանի կողմից: Փաստենք, որ «ատտրակտիվность» բառեզրը ուսուական թանգարանագիտության մեջ ներմուծված, անգլալեզու բառեզր է, որի հիմքում «attract» բայն է, որը, ըստ «Oxford Advanced Learner's Dictionary»-ի, ունի չորս իննասու, որոնցից երեքն ավելի մոտ են հայերեն «գրավել», «իրապորել» բառերին և միայն չորրորդ իմաստով է այն նշանակում «ձգել»: Բացի դրանից «ատտրակտիվность» բառեզրը ուսուական թանգարանագիտության մեջ թարգմանվում է նաև «привлекательность» (տե՛ս *Основы музееведения*, էջ 45): Հստ Ա. Ղարիբյանի ուսու-հայերեն բառարանի՝ վերջինս նույնական թարգմանվում է «գրավիչ», «իրապորիչ»: Ենթեով վերորերյալից՝ ավելի նպատակահարմար ենք գտնում կիրառել «գրավչական որակ» բառեզրը:

¹⁶ Որոշ մասնագետներ թանգարանային առարկային վերագրում են միայն երեք որակական հատկանիշ՝ տեղեկատվական, արտահայտչական, գրավչական: Հարցի շուրջ մանրամասն տես Յօրենեա Տ., Աշվ. աշխ., էջ 324-326:

¹⁷ Հարցի շուրջ մանրամասն տես *Основы музееведения*, էջ 42-46:

¹⁸ Մանրամասն տես *Основы музееведения*, էջ 42-44: Յօրենեա Տ., Աշվ. աշխ., էջ 324-325:

Խաչատոր Կորելյան

Արտահայտչական որակը թանգարանային առարկայի՝ այցելուի զգայական ոլորտի վրա ազդելու, նոր ապրումներ առաջացնելու ունակությունն է: Թանգարանային առարկայի զգայականությունը կարող է կապված լինել նրա հնության, գեղագիտական արտահայտչամշոցների, այս կամ այն հայտնի մարդու հետ կապված լինելու փաստի, եզակիության և ընդհակառակը՝ իր հեշտ ճանաչելիության հետ¹⁹:

Գրավչությունը թանգարանային առարկայի՝ այցելուի ուշադրությունը գրավելու հատկանիշն է, որը պայմանավորված է իր արտաքին բնութագրիներով: Գրավչությունը հիմնականում պայմանավորված է առարկայի՝ չափից ավելի մեծ կամ փոքր լինելու, արտառոցության և այլնի հետ²⁰:

Ներկայացուցչական որակով թանգարանային առարկան նմանօրինակ բազմաթիվ իրերի գոյության վավերագիրն է կամ բնորոշ ներկայացուցիչը, որը հնարավորություն է տալիս լավ հասկանալու միևնույն շարքի այլ երևույթներ²¹: Այս որակը հատուկ է ազգագրական, հնագիտական բնույթի թանգարաններին, որտեղ ներկայացվում են ժողովրդի կենցաղը, նյութական մշակույթը, արտադրական գործընթացներն ու ստեղծված արժեքները²²:

Չուզադրման որակի շնորհիվ առարկան նոր միջավայրում (թանգարան) փոխկապակցվում է թանգարանային այլ օբյեկտների հետ, հանդես գալիս որպես ընդհանուր մշակութային տեքստի բաղադրիչ²³:

Թանգարանային առարկան ցեղասպանությունների փորձառությունների մասին տեղեկատվության և ապրումների աղբյուր

Ինչպես արդեն նշվեց, ցուցադրությունը թանգարանային հաղորդակցության հիմքն է, իսկ առարկան՝ թանգարանային հաղորդակցության կարևորագոյն օղակը²⁴: Ահա այս գաղափարների վրա հիմնվելով՝ անվանի թանգարանագետ Դ. Քամերոնը թանգարանային հաղորդակցության ակտի իրականացումը ներկայացնում է հետևյալ ձևով²⁵:

Հասցեագրող - միջնորդ - հասցեատեր

(Թանգարանային աշխատող) - (թանգարանային առարկա) - (այցելու)

Ինչպես տեսնում ենք, թանգարանի աշխատակազմը «պատմություն ստեղծող» յորիինակ «կառուց է», որն իր առջև խնդիր ունի նախ ընտրել առարկաներ և ապա «խստեցնել» դրանք և ներկայացնել պատմությունը, որը, ելնելով թանգարանի առջև դրված խնդիրներից, կարող է լինել տարրեր:

Փորձենք ներկայացնել, թե Հայոց ցեղասպանությանը և Հրեից հոլոքոստին նվիրված թանգարանների մշտական ցուցադրություններում թանգարանային առարկաների ինչպիսի հատկանիշներ են կիրառվում ցեղասպանության հիշողությունը վերարտադրելու համար: Այսպես, Հայոց ցեղասպանության առանձնահատկություններից մեկը կարելի է համարել հայրենագրկումը, որն իր արտացոլումն է գտել նաև ՀՅԹ-ի նախկին մշտական

¹⁹ Սանրաման տեսն Օсновы музееведения, Էջ 44-45: Յօրենեա Տ., նշվ. աշխ., Էջ 325: Պողոսյան Դ., նշվ. աշխ., Էջ 101-102:

²⁰ Սանրաման տեսն Օсновы музееведения, Էջ 45: Յօրենեա Տ., նշվ. աշխ., Էջ 325: Պողոսյան Դ., նշվ. աշխ., Էջ 102-103:

²¹ Սանրաման տեսն Օсновы музееведения, Էջ 46:

²² Տեսն Պողոսյան Դ., նշվ. աշխ., Էջ 103:

²³ Նոյն տեղում:

²⁴ Սանրաման տեսն Օсновы музееведения, Էջ 51: Rossiyskaya muzeynaya entsiklopediya, Էջ 355: Պողոսյան Դ., նշվ. աշխ., Էջ 98:

²⁵ Օсновы музееведения, Էջ 51:

ցուցադրությունում: Այն արտահայտվում է ցուցադրության առաջին սրահում ներկայացված XVI-XIX դարերի լճաքքում բողոքված եւլոռպական քարտեզներով, Արևմտյան Հայաստանի վեց նահանգները ներկայացնող լուսանկարներով, ինչպես նաև նահանգների հողերով լի անդրներով²⁶: Հայոց ցեղասպանության փորձառությանը վերաբերող մեկ այլ դրվագ է մենչ օրս շարունակվող մշակութային ցեղասպանությունը, որի դրսնորումներից մեկը հետաքրքիր և պատկերավոր ներկայացված է մշտական ցուցադրությունում։ Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա լեռան 40 օրը» գրքի առաջին հրատարակության ոչնչացումը հանրապետական Թուրքիայում (Շիշլիի հայկական գերեզմանոցում): Բավականին ցայտուն ցուցադրված է այրված զիրք, որը ինքնին արդեն գրավում է այցելուին, և անմիջապես հարց է ծագում. «ինչո՞ւ՝ զիրքը այրված», «ինչ կապ ունի սա Հայոց ցեղասպանության հետ» և կամ «ինչ զիրք է սա»: Փաստորեն առաջին կարևոր քայլն արված է. այցելուի մեջ առաջացել է հետաքրքրություն, երկրորդ քայլն այս հետաքրքրության բավարարումն է, որն այցելուն կարող է ստանալ ցուցանուշին կից ցուցատախտակից, որը պարունակում է հակիրճ, բայց և բովանդակայից տեղեկատվություն հիշյալ առարկայի մասին: Նման ձևով այցելուն մշակութային ցեղասպանության մասին ստանում է որոշակի տեղեկատվություն և փորձառություն, ինչն ինքնին մասն է դառնալու այն ամբողջի, որը կոչվելու է ցեղասպանության հիշողություն: Նոյն թեմային է վերաբերում նաև Վան քաղաքի հյուսային պարհասպների մոտ յուրքերի կողմից ավելրված U. Վարդան Եկեղեցու պատից պոլված խաչքարի բեկորը: Այս դեպքում նոյնպես այցելուն առարկայական ձևով է զգում մշակութային ցեղասպանության հետևանքները: Հայոց ցեղասպանության ժամանակ հայ որբերի «արժեքը» ներկայացնելու համար օգտագործված Արդու Համիդ II-ի շրջանի ու կեղրամը բացատրում է տիրող իրավիճակը՝ «մեկ հայ՝ մեկ ոսկի»:

Հրեհց հոլորոստին նվիրված թանգարաններում նոյնական կան նմանատիպ լուծումներ: Այսպես, ՄՆՀՀԹ-ում այցելուներին Հրեհց հոլորոստի զրի և վերապրածի կենսագրությանը ծանոթացնելու արդյունավետ մեթոդ է մշակվել. այցելուներին մուտքի մոտ տալիս են «վկայական» (identification card), որտեղ ներկայացված է Հրեհց հոլորոստի զրի կամ վերապրածի կենսագրությունը²⁷, որը տեղեկատվության աղբյուրից բացի, երեխաների նկարներով, այցելուի մեջ կարող է հուզական ապրումներ առաջացնել: Սակայն, ինչպես նշում է ազգագրագետ L. Արքահամբանը, այս լուծումն ավելի հուզական կիմներ, եթե թանգարանի մուտքի մոտ տրվեր «վկայականի» հիմնական մասը, իսկ ելքի մոտ՝ դրա վերջարանը, որտեղից այցելուն կիմնանար իր «երկրորդ եսի» ճակատագիրը, կստանար նոր զրի լինելու կամ կենդանի մնալու մասին տեղեկությունը²⁸: Հուզական զգացումների մեկ այլ աղբյուր է զնացքի վագնը, որը Հոլորոստին նվիրված թանգարանների ցուցադրություններում ամենազրավիշ առարկաներից է²⁹: Հրեաների մեծ մասն այսպիսի զնացքներով է տեղափոխվել համակենտրոնացման ճամբարներ: Այցելուն անմիջապես գրավում է այսպիսի «մեծ» թանգարանային առարկան և անմիջապես առաջացնում մի շարք հարցեր, որը, կրկին ուղղորդվելով տեքստով կամ ֆիլմով, պատասխանում է այցելուի հարցերին, որից հետո այցելուն կրկին ձեռք է բերում Հոլորոստի փորձառությունը, և այն իր մեջ ձևավորում է ցեղասպանության հիշողությունը: Այսպիսի կարևոր լուծումներից է նաև գրքերի,

²⁶ Լուսանկարը տես՝ ՀՅԹ-ի գիտական ֆոնդ, բաժին 6, թիվ 119:

²⁷ Տես Weinberg J., Elieli R., *The Holocaust Museum in Washington*. New York: Rizzoli International Publications, 1995, p. 71.

²⁸ Աբրամյան Լ., *Музей как свидетель и как создатель истории: Заметки культуролога о музее Холокоста в Вашингтоне и других музеях, демонстрирующих великие трагедии человечества*, 1994 (անտիպա):

²⁹ Լուսանկարը տես՝ Weinberg J., Elieli R., նշվ. աշխ., էջ 153; Harel D., նշվ. աշխ., էջ 39, 79:

Խաչատոր Կորելյան

կոշիկների և սանրերի կույտի ցուցադրումը Հոլոքոստին նվիրված թանգարաններում։ Այս դեպքում առանձին առարկան գրավչություն կամ արտահայտչականություն չունի, սակայն քանակը և ներկայացման ձևը ցուցադրության այս հատվածին տպիս են գրավչություն և արտահայտչականություն։ Այցելուն այստեղ ընկալում է, որ, ասենք, յուրաքանչյուր զոյց կոշիկը համարժեք է մեկ մարդկային կյանքի։ Սա շատ բարձր զգայականություն է ապահովում, որը գրեթե չի մոռացվում այցելուի կողմից։

Առարկայական իրերից բացի, կարևոր ցուցանմուշների շարքում են լուսանկարները և փաստաթղթերը։ Վատահ կարելի է փաստել, որ այս ուղղվածության թանգարանների ցուցադրություններում ամենահաճախ կիրառվող առարկաները լուսանկարներն են։ Սա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ լուսանկարն ինքնին ապացույց է և, ինչպես եզրակացնում է Ռուբեն Բարթը, լուսանկարում մենք երբեք չենք կարող ժխտել իրերի եղելության փաստը³⁰։ Եվ Հայոց ցեղասպանության, և Հրեից հոլոքոստին նվիրված թանգարաններում լուսանկարների օգնությամբ ներկայացված են մինչշեղասպանական կյանքը, մարդկային գրկանքներն ու տառապանքները, հոգնոր, մշակութային հաստատությունների ոչխացումը և այլն։ Ինչ վերաբերում է փաստաթղթերին, ապա սրանք նույնպես մշտական ցուցադրության կարևոր մասն են, հատկապես տվյալ ցեղասպանության դիտավորությունը ներկայացնող փաստաթղթերը։ Սակայն անվարան կարելի է ընդգծել, որ վերջինս, մի կողմից պարունակելով շատ տեղեկատվություն, չունի գրավչություն, և այցելուները շատ հաճախ բաց են թողնում ցուցադրության այդ հատվածը³¹։

Նշենք նաև, որ որոշ դեպքերում և Հայոց ցեղասպանությանը, և Հրեից հոլոքոստին նվիրված թանգարանների նախկին ցուցադրություններում այցելուի վրա զգայական ազդեցություն թողնելու համար իրականացվել են, մեր կարծիքով, ոչ ճիշտ մոտեցումներ։ ՀՅԹ-Ի-ի նախկին ցուցադրությունում ընդգրկված էր ցեղասպանության զոհի գանգ³², որը միզուցե այցելուն «գրավում էր», սակայն առաջացնում էր բացասական զգացողություններ, և այդ իսկ պատճառով վերոհիշյալ առարկան չընդգրկվեց 2007 թվականի նորացված մշտական ցուցադրությունում³³։ ՄՆՀՀԹ-ում ևս հրաժարվեցին բավական ազդեցիկ «մազերի ծովի» ցուցադրումից³⁴։ Այդ առիթով ՄՆՀՀԹ-ի արտաքին կապերի տնօրեն Ալվին Ռոզենֆիլդը նույնպես գտնում է, որ այնպիսի առարկաներ, ինչպիսիք են՝ մոխիքը, մազերը, ոսկորները, մահկան հիշողության հետ են կապված, և դրանք տհաճություն են պատճառում այցելուներին՝ առաջացնելով զգայական և հոգնոր խեղումներ³⁵։

Ցեղասպանության և մարդկային ողբերգություններին նվիրված շատ թանգարաններ ներկայում հրաժարվում են իրենց մշտական ցուցադրություններում ներառել ոսկորներ, մոխիք, մազեր և նմանատիպ այլ առարկաներ, որը, մեր կարծիքով, պայմանավորված է նաև այս հարցին ավելի մարդասիրական մոտեցում ցուցաբերելով³⁶։

³⁰ Barthes R., *Camera Lucida: Reflections on Photography*, New York: Hill & Wang, 1981, p. 76: Մեջբերվում է ըստ Williams P., *Memorial Museum: The Global Rush to Commemorate Atrocities*, Oxford, New York: Berg, 2007, p. 51.

³¹ Սանրաման տես՝ *Основы музееведения*, էջ 45,47:

³² Լուսանկարը տես՝ ՀՅԹ-ի գիտական ֆոնդ, բաժին 6, թիվ 119:

³³ ՀՅԹ-ի տնօրեն Հայկ Դմենյանը այս թեմայի շորջ քննարկումների ժամանակ նշեց նաև, որ շատ կարևոր է հողին հանձնել Հայոց ցեղասպանության զոհերի մասսներները, այլ ոչ թե դրանք ցուցադրել և հոգեկան խեղումներ առաջացնել հատկապես երեխաների շրջանում։

³⁴ Սանրաման տես Linenthal E., *Preserving Memory: The Struggle to Create America's Holocaust Museum*, New York: Columbia University press, 2001, pp. 214-216.

³⁵ Նոյն տեղում, էջ 213:

³⁶ ՀՅԹ-ի մշտական ցուցադրությունից դուրս եկավ զոհի գանգը, իսկ ՄՆՀՀԹ-ի մշտական

Ամփոփելով զայս ենք այն եզրակացության, որ թանգարանային առարկան պարունակում է բոլոր այն հատկանիշները, որպեսզի նախ՝ գրավի, որոշակի ապրումներ առաջացնի, ապա՝ տեղեկատվություն տրամադրելու միջոցով այցելուի մեջ վերականգնի ցեղասպանության հիշողությունը: Սակայն դա բավականին բարդ աշխատանքի արդյունք է, որը ենթադրում է ոչ միայն ցուցանուշների ճիշտ ընտրություն, այլ նաև նրանց հերթափոխի սահուն և գրագետ անցում, որտեղ մեկը լրացնում է մյուսին և դառնում թանգարանի կողմից ներկայացված պատմության մի մասնիկը:

Այսուամենայնիվ, այս նոր վերականգնված հիշողությունը չենք կարող համեմատել ցեղասպանությունը վերապրածի հիշողության հետ, քանի որ նա դեպքերի ականատեսն է եղել, և նրա մոտ, ինչպես վկայում են վերապրածների հուշագրությունները, ցեղասպանության հիշողությունն անհատականացված է եղել. վերապրածները հիշում են կոնկրետ դեպքեր, անձանց, այն դեպքում, երբ թանգարանային ցուցադրությունը չի կարող ընձեռն նմանատիպ հնարավորություն (անհնար է մի ամրող գործընթաց իր բազմաշերտությամբ ներկայացնել սահմանափակ տարածում և սահմանափակ քանակությամբ նյութերի միցոցով), սակայն վերջինս կարողանում է նոր սերունդներին փոխանցել ցեղասպանության հավաքական հիշողությունը:

Թանգարանային առարկան՝ որպես ցեղասպանության հիշողությունը վերականգնող միավոր

Խաչատրյալ Կորելյան

Ամփոփում

Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է թանգարանային առարկայի հատկանիշները և ցեղասպանության հիշողությունը վերականգնելու համար Հայոց ցեղասպանության ու Հրեից Հոլորոսափ թանգարանների մշտական ցուցադրություններում դրանց օգտագործման ձևերը: Ընդգծելով թանգարանային առարկայի կարևորությունը թանգարանային հաղորդակցության և ցեղասպանության հիշողության վերականգնման գործընթացում՝ հեղինակը ցույց է տալիս որոշ առարկաների՝ ուսկորներ, մոխիր և մազեր, ցուցադրման ժամանակակիրեպությունը և հուշային իրերի ընդգրկման արդիականությունը: Վերջինները, զուգորդվելով փաստաթղթերի, լուսանկարների հետ, կարող են գրավել այցելուին և տեղեկատվություն տալ ցեղասպանության մասին: Եվ վերջապես թանգարանային ցուցադրությունը վերականգնում է հավաքական հիշողությունը, այլ ոչ թե անհատականը, որն ունեին վերապրողները:

Բանալի բառեր՝ թանգարանային առարկա, թանգարանային հաղորդակցություն, Հայոց ցեղասպանություն, Հոլորոսափ, ցեղասպանության հիշողություն:

ցուցադրությունում գտնվող մազակույտը (իրեաներին գազախցիկ ուղարկելոց առաջ նրանց մազերը կարում էին) փոխարինվեց վերջինիս լուսանկարով: Հարցի շորջ մանրամասն տեսն Williams P., նշ. աշխ., էջ 38-46:

Museum Exhibit Items as Units of Genocide Memory Rebirth

Khachatur Kobelyan

Summary

In this paper, the author shows the attributes of a museum exhibit item and the ways of using it as a unit for restoring the Genocide memory on the example of the Armenian Genocide and Jewish Holocaust museums' permanent exhibitions. Underlining the importance of the museum exhibit items as an important link in the process of museum communication and recovery of the Genocide memory, the author shows the untimeliness of such items as bones, ashes and hairs in modern memorial museums as well as timeliness of including memorial objects well connected with the documents and photographs, which can attract visitors, providing them with information about the Genocide. And finally, the museum exhibition restores the collective memory and not the individual memory of the Genocide survivors.

Keywords: Museum object, Museum communication, Armenian genocide, Holocaust, Genocide memory.

Музейный предмет как восстанавливающая единица памяти геноцида

Хачатур Кобелян

Резюме

В статье на примере постоянных выставок музеев Геноцида армян и Холокоста показаны свойства музеиного предмета и способы его использования как единицы восстановления памяти геноцида. Подчеркивая важность музеиного предмета как звена в процессе музейной коммуникации и восстановления памяти о геноциде, автор в то же время показывает несвоевременность в экспозициях таких музеиных предметов, как кости, прах и волосы, но уместность мемориальных объектов, которые, будучи хорошо связанными с документами и фотографиями, могут привлечь посетителей, давая им информацию о геноциде. И, наконец, музейная экспозиция восстанавливает коллективную память о геноциде, а не индивидуальную память переживших геноцид.

Ключевые слова: музейный предмет, музейная коммуникация, Геноцид армян, Холокост, память геноцида.